

APIE TARPTAUTINĮ LENKIJOS ISTORIJOS TYRINĖTOJŲ KONGRESĄ IR NE TIK JĮ

2007 metų vasarą kartu su keletu profesijos kolegų iš Lietuvos dalyvavau dideliame istorikų susibūrimė Lenkijoje. Būtent ten, Krokuvoje, birželio 28–30 dienomis vyko Pirmasis Lenkijos istorijos užsienio tyrinėtojų kongresas (*I Kongres Zagranicznych Badaczy Dziejów Polski*). Renginio sumanymas kilo dar 2004 m. rugsėjį taip pat Krokuvoje, XVII visuotinio lenkų istorikų suvažiavimo metu. Trečiąją šio suvažiavimo dieną vyko tarptautinis simpoziumas „Apie mus be mūsų“, kuriame svečiai iš užsienio pareiškė savo nuomones apie Lenkijos istoriją ir jos tyrinėjimus užsienyje. Beje, jiems taip pat priskiriamas „lenkų istorijos mokslas užsienyje“ (*polska nauka historyczna za granicą*), turint omenyje gausią lenkų tautybės istorikų, dirbančių kartais jau kelis dešimtmečius Vakarų šalių universitetuose, grupę. Simpoziume išdėstytos mintys sukėlė didelį klausytojų susidomėjimą ir tapo paskata surengti atskirą kongresą, kuriame būtų kur kas plačiau ir giliau aptartos Lenkijos (taip pat bendros Lenkijos–Lietuvos valstybės) paveldo istorijos tyrinėjimų pasiekimai bei problemos.

Oficialus Kongreso rengėjas buvo Lenkų istorikų draugijos (*Polskie Towarzystwo Historyczne – PTH*) Krokuvos skyrius. Jo pirmininkui ir drauge PTH vicepirmininkui, atsakingam už jos tarptautinius ryšius, Jogailos universiteto

profesoriui A. Chvalbai (Andrzej Chwalba) teko garbingos, bet sunkios Kongreso Organizacinio komiteto pirmininko pareigos. Čia reikėtų pažymėti, kad PTH turi senas tradicijas. Dabartiniu pavadinimu ji funkcionuoja nuo 1925 metų, bet jos pirmtakas – Istorikų draugija – buvo įkurta jau 1886 metais Lvove, tada žymiausiam greta Krokuvos lenkų mokslo židinyje. Dar anksčiau – 1880-aisiais – Krokuvoje įvyko pirmasis istorikų suvažiavimas. Antrasis suvažiavimas buvo surengtas 1890 metais Lvove, o trečiasis – 1900 metais vėl Krokuvoje. Atsikūrusioje po Pirmojo pasaulinio karo Lenkijos valstybėje įvyko trys visuotiniai istorikų suvažiavimai, tarp jų šeštasis 1935-aisiais Vilniuje.

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, prijungtame pagal Potsdamo susitarimus, bet mūsų metų smarkiai sugriautame Vroclave jau 1948 metais buvo surengtas VII visuotinis lenkų istorikų suvažiavimas. Tai rodė tiek lenkų istorikų bendruomenės siekius išlaikyti savo intelektualinį vaidmenį visuomenėje, tarnauti tautai ir tėvynei naujojoje politinėje situacijoje, tiek valstybės paramą šiems siekiams ir humanitariniams mokslams. Ši parama buvo būdinga visai Lenkijos Liaudies Respublikos, kurioje humanitarai turėjo didžiausią raiškos laisvę iš visų socialistinių šalių, išskyrus galbūt Jugosla-

viją, epochai. Suprantama, jog ir po 1989 metų lūžio, atvėrusio kur kas platesnes perspektyvas lenkų istorijos mokslui ir ypač jo atstovų tarpautiniams kontaktams, valstybės institucijų parama, pirmiausia finansinė tebėra būtina rengiant suvažiavimus, kongresus ir didesnio masto konferencijas.

Svarbus tapo dar vienas veiksnys, kurio nebuvo komunistų valdžios metais – pastangos plėsti Lenkijos įtaką vadinamuosiuose „kresuose“ (pakraščiuose) – Ukrainoje, Baltarusijoje, Lietuvoje, Latvijoje. Viena iš priemonių – bendradarbiavimas kultūros ir mokslo srityse, pirmiausia humanitarinių mokslų, ypač išskiriant istoriją. Jos potencialu – universitetais, apginamų disertacijų skaičiumi ir jų problematikos įvairove, mokslinės ir mokslo populiarinimo periodikos kiekybe, kokybe bei tiražais, originalios ir verstinės literatūros leidyba – Lenkija toli pralenkia visas minėtas „kresų“ valstybes kartu paėmus. Kaip ir ligi šiol išlikusiu plačios skaitančiosios visuomenės domėjimusi istorija, taip pat universitetų dėstytojų prestižu. Žymiausių ir mažiau žymių istorikų straipsnius nuolat spausdina svarbiausi bendranacionaliniai Lenkijos dienraščiai „Rzeczpospolita“, „Nasz Dziennik“, „Gazeta Wyborcza“, „Dziennik“, savaitraščiai „Polityka“, „Myśl Polska“, „Wprost“ ir daugelis kitų. Solidžiausia ir didžiausiu tiražu iš visų savaitraščių spausdinama „Polityka“ turi ne tik istorijos skyrių, bet ir kas trys mėnesiai leidžiamą nemokamą priedą „Pomocnik Historyczny“ („Istorijos padėjėjas“).

Geresnės ir lenkų istorikų galimybės užsiimti moksliniu darbu. Pakanka paminėti jau vien tai, jog Lenkijoje aukštosios mokyklos pradeda mokslo metus spalio pirmąją, o užbaigia birželio gale. Moksliniam darbui lenkų universitetų istorikai gali skirti vienu mėnesiu daugiau laiko negu lietuviai. O ir istorijos institutų, daugmaž atitinkančių mūsų šiuos fakultetus, statusas lenkų

universitetuose yra aukštas. Ne vien tik Krokuvos Jogailos ar Varšuvos universitetuose, bet ir, taip sakant, regioninės reikšmės, neseniai įkurtuose universitetuose, tokiuose kaip Balstogės (Bialystoko), Opolės ar Olštyno.

Pastarasis miestas parinktas XVIII visuotinio lenkų istorikų suvažiavimo 2009 metais vieta. Jo organizavimo darbas pavestas PTH Olštyno skyriui, narių skaičiumi vienam didžiausių šalyje, tačiau suvažiavimo bazė, suprantama, bus universitetas. Plenariniams ir daugelio sekcijų posėdžiams reikia tinkamų auditorijų, dalyviams apgyvendinti – bendrabučių, lenkiškai vadinamų „akademiniams viešbučiais“. Tai nelengvas uždavinys, nes greta pakviestų pranešėjų ir paprastų registruotų dalyvių suvažiavimo posėdžius gausiai lanko studentai, istorijos mokytojai ir šiaip jos mėgėjai, kurie atvyksta iš visų Lenkijos kampų. Štai ką rašė profesorius A. Chwalba apie XVII suvažiavimą Krokuvoje: „Džiaugėmės, kad Suvažiavimo metu salės buvo pilnutėlės, bet kartu sielojomės matydami, jog tiek daug mūsų svečių dėl vietų stygiaus ilgas valandas praleido stovėdami. Pasirodė, kad dalyvių skaičius buvo kur kas didesnis negu užsiregistravusių asmenų skaičius, o žiniasklaidos vykdyta populiarinimo kampanija sukėlė tokį ažiotažą, kad daugybė mokytojų, studentų, moksleivių, istorijos mylėtojų pripildė mūsų kuklias sales. Deja, Krokuva nėra pasiruošusi priimti visus tokio didelio suvažiavimo dalyvius. Pridursiu, jog tai buvo pats didžiausias, sutelkęs gausiausiai dalyvių mokslinis kongresas Krokuvoje po 1989 metų.“¹ Tikriausiai, Olštynė, kurio gyventojų skaičius nesiekia nei 200 tūkstančių, problemos su istorijos mylėtojų atplūdžiu bus dar sudėtingesnės negu besivaržančioje su Varšuva dėl šalies kultūrinės sostinės vardo Krokuvoje. Tačiau gal

¹ Chwalba A. Co nam zostało po Zjeździe? // Biuletyn Polskiego Towarzystwa Historycznego. Listopad 2005, s. 9–10.

tokio pobūdžio bėdų mūsų kaimynams vertėtų ir pavydėti...

Grįžtant prie Lenkijos istorijos užsieninių tyrinėtojų kongreso būtina pažymėti efektyvų ir tikslių jo Organizacinio biuro darbą (pirmininkas prof. K. Zamorski), kurio būstinė buvo Jogailos universiteto Istorijos fakulteto rūmuose (*Collegium Novum*). Juk reikėjo sudaryti kviečiamųjų sąrašą, išsiųsti pakvietimus, palaikyti ryšius laiškais, elektroniniu paštu, faksu ir telefonu su daugelio artimų ir tolimų valstybių istorikais, suderinti klausimus dėl priėmusių pakvietimus apgyvendinimo Krokuvoje. Žinoma, didelę dalį Kongreso dalyvių sudarė Lenkijos istorikai, kai kurie iš jų skaitė pranešimus, moderavo visiems simpoziumams ir diskusijoms. Tai savaime suprantama, nes tik vietiniai, Kongreso šeiminkai ir galėjo tinkamai atlikti šią gana sudėtingą užduotį.

Kongreso renginiai vyko ir visi jo dalyviai buvo apgyvendinti (dauguma Jogailos universiteto bendrabučiuose, o pranešėjai ir šiaip solidžiausi svečiai – viešbučiuose) Krokuvos centre. Tai labai patogų, nereikėjo ne tik trankytis po miestą, bet ir išvis naudotis transportu. O ne ilgesnis negu pusvalandinis pasivaikščiojimas Krokuvos gatvėmis bei aikštėmis iš laikino būsto į renginius švelniai šiltomis, bet, laimei, nekarštomis dienomis buvo vienas malonumas. Beveik visi renginiai vyko nesenai pastatytame didingame moderniaame pastate – Jogailos universiteto *Auditorium Maximum*, kuris dabar yra svarbiausias konferencijų centras Krokuvoje. Jo statyba iš dalies buvo finansuota Europos Sąjungos fondų lėšomis, tad galima sakyti, jog šiuo atveju iš Briuselio plaukančios lėšos panaudotos protingai.

Iškilmingas Kongreso atidarymas vyko birželio 28 dieną *Auditorium Maximum* didžiojoje salėje. Buvo perskaitytas Lenkijos Respublikos prezidento Lecho Kačinskio sveikinimas, o paskui paskelbti konkurso „Pro Historia Polo-

norum“ už geriausias knygas Lenkijos istorijos tematika, parašytas ir išleistas užsienio kalbomis 2002–2006 metais, rezultatai ir įteikti apdovanojimai. Iš konkurso pateiktų 45 knygų daugiausia buvo vokiečių istorikų – 17, amerikiečių – 8, vengrų – 7, Didžiosios Britanijos – 5, taip pat Čekijos, Austrijos, Prancūzijos, Rusijos, Ukrainos, Kroatijos, Slovakijos. Konkurso kapitula, pirmininkaujama Jogailos universiteto Istorijos fakulteto dekanu profesoriaus A. Banacho (Andrzej Banach), atrinko 8 knygas: 3 vokiečių autorių, 3 – amerikiečių, 1 – vengrų ir 1 – ukrainiečių.

Svarbiausias konkurso prizas – bronzinė pirmosios lenkų kronikos, rašytos lotyniškai XII amžiuje, autoriaus Galo Anonimo statulėlė – buvo įteikta JAV istorikui T. Snyderiui už monografiją, skirtą nušviesti tarpukario Lenkijos valstybininko, vieno iš jos politikos ukrainiečių atžvilgiu formuotojo ir ilgamečio Volynės vaivados, aktyvaus pogrindžio kovos Antrojo pasaulinio karo metais dalyvio H. Juzevskio (Henryk Józewski, 1892–1981) gyvenimui ir veiklai. H. Juzevskis buvo įdomi ir originali asmenybė, bet antrosios Žečpospolitos politinėje scenoje nevaidino ypatingai svarbaus vaidmens. Tad faktas, kad užtatantės istorikas, beje, neturintis lenkiškų šaknų, ėmėsi tokios temos, liudija du reikšmingus dalykus. Pirma, neprilygstamą JAV istorijos mokslo problematikos diapazoną, sąlygotą, be kita ko, universitetų ir mokslinius tyrinėjimus remiančių fondų didelių finansinių galimybių. Jos leidžia gausiems JAV istorikams dirbti beveik visų pasaulio šalių bibliotekose ir archyvuose, rinkti medžiagą disertacijoms, monografijoms, dalyvauti tarptautinėse konferencijose kituose žemynuose. Antra, JAV, kaip ir kitų Vakarų šalių, tyrinėtojus domina daugybė Lenkijos istorijos klausimų, o ne vien tarpvalstybiniai santykiai ir diplomatijos peripetijos. Domimasi tiek naujaisiais laikais, tiek tolima senove. Keturiuose iš premijuotų knygų nagrinėjami XX amžiaus

Lenkijos istorijos klausimai, o kitose – viduramžių bei naujųjų amžių. Atitinkamai įvairiapusė chronologiniu ir probleminiu atžvilgiu buvo Kongreso simpoziumų ir diskusijų tematika.

Kongreso atidarymas buvo užbaigtas garbės apdovanojimo už didžiulį indėlį į Lenkijos istorijos tyrinėjimą velsiečių kilmės Didžiosios Britanijos istorikui Normanui Devisui (Davies), kurio du stambūs veikalai išleisti ir lietuviškai, įteikimu. Išskirtinai produktyvus istorikas, gerai mokantis lenkų kalbą ir populiarinantis Lenkijos istoriją pasaulyje, savo knygomis ir pasisakymais įvairiose tarptautinėse konferencijose kovojantis su vadinamąja polonofobija, neabejotinai vertas tokio apdovanojimo. Po iškilmingosios dalies didžiojoje *Auditorium Maximum* salėje vyko diskusija „Istorinė politika – reikšmė ir perspektyvos“, kurią įžangine paskaita pradėjo žymus lenkų visuomenės veikėjas ir politikas, buvęs užsienio reikalų ministras, pagrindžio kovotojas nacistinės okupacijos metais, Osvencimo kalyns, daugelio istorinių knygų autorius, neseniai atšventęs savo 85 metų jubiliejų Vladislovas Bartoševskis (Bartoszewski). Paskaitoje V. Bartoševskis kalbėjo, kad pastaraisiais metais Lenkijoje labai eksponuojama vadinamoji istorinė politika, kai tarpvalstybiniuose santykiuose pabrėžiami skaudūs lenkų tautai XX amžiaus istorijos momentai, pirmiausia Antrojo pasaulinio karo ir pirmojo pokarinio dešimtmečio. Pati sąvoka „istorinė politika“ gali būti ir yra aiškinama įvairiai, bet jos esmę sudaro dabartinės vidaus, o ypač užsienio politikos problemų susiejimas su valstybės ir tautos istorija. Šioje srityje, bent jau Europoje, nuo 2005-ųjų pabaigos, kai šalies prezidentu buvo išrinktas L. Kačinskis, o vyriausybėje vyravo partijos „Teisė ir teisingumas“ („Prawo i Sprawiedliwość“) veikėjai, pirmąja Lenkija. Į tai, kad tokia situacija gana kontroversiška, atkreipė dėmesį ir V. Bartoševskis, tačiau tai darė labai korektiškai, daugiau kalbėjo apie

tarpusavio supratimo tarp tautų būtinumą ir šiek tiek pasidalijo prisiminimais apie savo veiklą karo metais, kai jis buvo vienas iš organizacijos („Żegota“), teikusios paramą nacistų masiškai žudomiems žydams, vadovų.

Diskusijoje dėl istorinės politikos pasisakė Izraelio, Vokietijos, Rusijos ir du lenkų istorikai, pastaraisiais metais dirbantys daugiausia Berlyne ir Londone. Natūralu, kad buvo reiškiamos skirtingos nuomonės, tačiau į Kongreso programoje iškeltą klausimą – ar valstybinės valdžios veiksmai, kuriais stengiamasi paveikti visuomenės istorinę sąmonę, laikytini specifine politikos šaka, kaip, pavyzdžiui, užsienio, ekonominė, saugumo bei kultūrinė politika, – atsakymai pasirodė panašūs. Juos galima apibendrinti taip: ne, istorinei politikai toks rangas nepriskirtinas, ji iš esmės yra jau senai žinomų priemonių, tarp jų propagandos, visumos naujas pavadinimas. Suprantama, įvairiose šalyse ir skirtingais istorijos etapais priemonės nevienodos. Holokaustas žydų tautos istorinėje atmintyje paliko nepalyginti gilesnes žaizdas, negu brutalus kelių milijonų vokiečių išvarymas po Antrojo pasaulinio karo iš Čekoslovakijai ir Lenkijai atitekusių arba sugrąžintų vokiškų žemių šiuolaikinėje jų tautiečių istorinėje atmintyje. Šie skirtumai, nors ne tik jie, sąlygoja istorinės politikos intensyvumą, jei vis dėlto vartotume šį terminą. Kitu klausimu – ar yra ir ar būtini istorinės politikos standartai – buvo pareikšti gana skeptiški požiūriai. Pirma, pats istorinės politikos terminas, kaip minėjome, nėra griežtai apibrėžtas ir galbūt jis tik praeinanti mada. Antra, standartų nėra ir net juos sukūrus mažai tikėtina, kad valstybių vyriausybės laikysis kokių nors akademinų sluoksnių nustatytų apribojimų.

Į klausimą, ar Lenkija sėkmingai formuoja savo praeities įvaizdį šalyse, su kuriomis ją sieja ypatingi istoriniai ryšiai, teigiamą atsakymą pateikia jau pats Kongresas, į kurį gausiai atvyko

istorikų iš visų gretimų valstybių: Vokietijos, Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos, Lietuvos, Čekijos, Slovakijos, Vengrijos. Tik mažuma šių istorikų skaitė pranešimus simpoziumuose arba pasisakė diskusijose, bet dalyvavimas ir klausymasis plečia profesinį akiratį, padeda užmegzti bei palaikyti asmeninius ryšius su kolegomis iš kitų kraštų. Šitokie ryšiai yra labai svarbi didelių tarptautinių mokslinių konferencijų ir kongresų, kurių dalyviai tiesiog fiziškai negali vienu metu būti daugiau kaip vienos iš keleto sekcijų posėdžiuose, funkcija. Tad šią neišvengiamybę kompensuoja galimybė susitikti su kolegomis užsieniečiais, sužinoti apie jų planuojamas rengti konferencijas, susitarti dėl publikacijų kitų valstybių moksliniuose leidiniuose.

Didžiausias galimybes mūsiškiams istorikams atveria bendravimas su profesijos broliais iš Lenkijos. Tai lemia keletas priežasčių. Pirma, lenkai domisi Lietuvos istorija, mūsų valstybių ir tautų santykiais praetyje, o ypač XX amžiuje. Lenkijos istorikai plačiu frontu tyrinėja Lietuvos istoriją, tačiau noriai bendradarbiauja su mūsiškiais, spausdina lietuvių autorių darbus savo moksliniuose žurnaluose, konferencijų medžiagoje ir kituose rinkiniuose. Tai, beje, gerai žinoma visiems lietuvių istorikams. Antra, susipažinti su lenkų istorijos mokslo pasiekimais svarbu ne tik Lietuvos praeities tyrinėtojams.

Lenkijoje rimtai tyrinėjama daugelis visuotinės istorijos temų, gausiai leidžiamos originalios lenkų autorių monografijos, aukšto lygio akademiniai vadovėliai, labai operatyviai verčiamos iš anglų, prancūzų, vokiečių bei kitų Vakarų kalbų ir spausdinamos naujos solidžios knygos istorijos tematika. Tad istorikams verta išmokti lenkų kalbą ne vien tam, kad galėtų skaityti Lietuvos istorijos šaltinius, parašytus lenkiškai. Žinoma, dabar yra galimybių gauti istorinės literatūros tiesiogiai iš JAV, Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Prancūzijos... Tačiau tas galimybes sunku,

o kartais ir neįmanoma įgyvendinti, taip pat dėl didelių vakarietišku knygų kainų. Šiaip ar taip, nusipirkti knygą Varšuvoje sumokėjus, pavyzdžiui, 60 zlotų ir užsisakyti iš Londono už 30 ar daugiau svarų sterlingų – esminis skirtumas.

Deja, dabar Lietuvoje pasireiškia kažkoks atsainus požiūris į lenkų kalbos mokėjimą, kurio nebebuvo tarybiniais laikais. Absoliučiai akivaizdu, jog lietuviams XXI amžiuje negresia jokia polonizacija, bet žiniasklaidoje dažnai reiškiamas pasitenkinimas tuo, kad mažėja lietuvių, mokančių lenkiškai, kaip ir rusiškai. Pavyzdžiui, net „Veido“ žurnalo korespondentė Varšuvoje su pritarimu pažymi, kad lenkų jaunimas, „svečiuodamasis Lietuvoje, su savo bendraamžiais mielai bendrauja angliškai“². Neblogai, kad daugelis jaunų lenkų ir lietuvių sugeba susišnekėti angliškai, tačiau mūsiškiams, pirmiausia būsimiesiems inteligentams humanitarams, verta mokėti kaimynų – lenkų kalbą, kuri vien Europoje yra gimtoji daugiau kaip 40 milijonų žmonių. Nepriklausomai nuo tarpvalstybinių santykių būklės ir nesutarimų dėl visokių abejotinų ekonominių projektų. Ir Kongreso dalyviai – užsieniečiai, ne tik iš buvusių socialistinių, bet ir Vakarų valstybių – su šeimininkais bei tarpusavyje bendravo, pranešimus skaitė daugiausia lenkiškai.

Iš Lietuvos istorikų savo pranešimus keturiuose simpoziumuose pristatė Vilniaus universiteto docentas R. Petrauskas („Lenkų medievistika ir lietuvių istoriografija“), Kauno Vytauto Didžiojo universiteto dėstytojai dr. A. Pukšto („Lenkų–lietuvių santykių iki 1918 m. nušvietimas šiuolaikinių lietuvių istorikų darbuose“), Lietuvos istorijos instituto direktoriaus pavaduotojas dr. R. Miknys („XX amžiaus Lenkijos istorijos įvykiai lietuvių istoriografijoje“), profesorius A. Jokubaitis iš Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institu-

² *Degutienė E. Ar Lietuva – Lenkijos pakrašty? // Veidas. 2007, Nr. 40, p. 38.*

to („Lenkijos nepriklausomybės prasmė iš lietuviškos perspektyvos“). Pirmieji trys pranešimai buvo istoriografinio pobūdžio, o ketvirtasis, prof. A. Jokubaičio, – daugiau politologinis su tam tikromis filosofinėmis išvalgomis. Visi minėti pranešimai buvo solidūs, bet mūsiškiai jau vien dėl savo nedidelio skaičiaus Kongrese mažiau išryškėjo negu, pavyzdžiui, Rusijos ar Ukrainos istorikai. Žinoma, tam turėjo didelę įtaką ir politinė konjunktūra. Šiuolaikinės Lenkijos santykiuose su Lietuva nepalyginti mažiau problemų negu santykiuose su Rusija ar Ukraina.

Man teko dalyvauti tokiuose simpoziumuose ir diskusijose (juos paminiu norėdamas bent fragmentiškai parodyti Kongreso tematikos pobūdį): birželio 28 dieną simpoziume „XX amžiaus istorija: tauta be valstybės – Lenkija ir lenkai devynioliktojo amžiaus Europoje“ ir diskusijoje (vadinamajame Diskusijų klube: istorija dialoge, dialogas istorijoje) „Europos istorija – Lenkijos istorija“. Simpoziume įvairių šalių istorikai supažindino su XIX amžiaus Lenkijos istorijos tyrinėjimų problematika ir savo šalių laimėjimais. Vieni pranešimai buvo tik informacinio pobūdžio, nors jie, be abejo, svarbūs, kituose pasitaikydavo ir konceptualių išvalgų. Pavyzdžiui, profesorius iš Maskvos L. F. Gorizontovas, aptardamas lenkų ir rusų santykių XIX–XX amžiaus pradžioje tyrimų patirtį bei jų šiuolaikinius atspindžius istoriografijoje, išsakė gana neįprastą mintį. Jo nuomone, vienaip tuos santykius galima vertinti, jeigu imsime visą „ilgąjį XIX amžių“ (1789–1918 m.), kitaip – jeigu „trumpąjį XIX amžių“ (XIX a. ketvirtasis dešimtmetis–1905 m.). Pirmuoju atveju lenkų ir rusų politinė bei kultūrinė atskirtis visiškai neatrodo tokia ryški kaip dabar, XXI amžiaus pradžioje, dažnai teigiama, taip pat konjunktūriniais sumetimais, ir vienos, ir kitos šalies.

Diskusijoje „Europos istorija – Lenkijos istorija“ buvo nagrinėjamas klausimas, ar gali-

ma sulieti Lenkijos istoriją ir išvis nacionalines istorijas su kuriama Europos istorijos samprata. Labai skeptiškai į jį atsakė pagrindinis diskusijos kalbėtojas, vokiečių istorikas iš Halės universiteto M. Miuleris (Michael G. Müller). Jis sužavėjo klausytojus ekspresyvia iškalba, puikia lenkų kalba ir sudomino paradoksaliomis, netelpančiomis į vadinamuosius „politinio korektiškumo“ rėmus, mintimis. M. Miulerio nuomone, Europa iš esmės yra tik „įsivaizduota bendrija“, o pats ginčas, kas apskritai yra Europa, – ne europinė, bet nacionalinė diskusija. Joje įvairių tautų istorikai diskutuoja tarpusavyje operuodami argumentais, pasisemtais ne tik iš specifiškai suvoktos savo tautos bei valstybės praeities, bet ir susietais su dabartiniais jų interesais. Terminas „Europos kultūra“ suvokiamas kaip aksioma, išplaukianti iš tarsi nuoseklios triados: Graikija, Roma, Krikščionybė, tačiau nė vienas iš jos narių, o ypač trečiasis, nebuvo homogeniškas. Kultūros „keliauja“: atsiranda ir užgęsta. Pavyzdžiui, XVI amžiaus pabaigoje egzistavo „Kalviniška Europa“, kuri vėliau sunyko, nors kalvinai (evangelikai reformatai) kaip konfesija išliko.

Birželio 29-ąją iš ryto su nemaža grupe Kongreso dalyvių – užsieniečių teko trumpai apsilankyti Jogailos universiteto bibliotekoje vadovaujant kompetentingai ir maloniai jos darbuotojai. Vargu ar čia tinka dalytis labai paviršutiniškais vienos didžiausių Lenkijos bibliotekų aplankymo išpūdziais. Norėtuši tik pažymėti jos dislokacijos pranašumus – visas kompleksas kartu su neseniai pastatytu naujuoju modernišku korpusu yra miesto centre. Nuo *Collegium Novum* – apytikriai 15, daugiausia 20 minučių kelio. Tai labai patogu istorikams, kuriems mokslinė biblioteka reikalingesnė negu, pavyzdžiui, chemikams.

Tą pačią dieną teko dalyvauti simpoziumuose „Naujausioji istorija. Pasididžiavimas ir prietariai“ ir „Svarbiausių politinių institucijų Europoje

ir Lenkijoje raidos ypatybės“. Pirmajame tu simpoziumų, kurio galėjau išklausti tik dalį pranešimų, programoje buvo numatytas, šalia kitų, tikslas išsiaiškinti, kaip į XX amžiaus Lenkijos istorijos problemas žvelgiama iš gretimų šalių, su kuriomis ji praeitame amžiuje turėjo įvairių, kartais tragiškų konfliktų, perspektyvos. Tačiau gretimų šalių istorikai buvo korektiški Kongreso šeimininkų atžvilgiu, vengė nepagrįstų, o gal kartais ir pagrįstų priekaištų dėl praeities. Vienas baltarusių istorikas savo tėvynėje vykusius etninius – kultūrinius procesus apibūdino terminu „autopolonizacija“ (*samopolonizacja*). Beje, krito į akis, kad Krokovoje buvo nemažai baltarusių istorikų iš Bresto, Gardino, Minsko, tarp jų taip pat doktorantų (aspirantų). Tad galima sakyti, jog pasakojimai apie „paskutiniosios Europos diktatūros“ siekius izoliuoti savo šalį yra mažų mažiausiai perdėti.

Antrajame simpoziume atkreipiau dėmesį į prof. A. Jokubaičio pranešimą, kuriame jis palietė prieštarinę nacionalizmo vertinimo problemą. Nacionalizmo nereikėtų tapatinti vien tik su ksenofobija ir agresyviais karais, jis turėjo praeityje ir tebeturi šiais laikais taip pat gerų ypatybių, apie kurias dažnai pamirštama. Juk, pavyzdžiui, išžymus šiuolaikinis liberalus vokiečių filosofas Jurgenas Habermasas apibrėžė vadinamąją „konstitucinio patriotizmo“ sąvoką kaip pozityvųjį nacionalizmą.

Birželio 30 dieną išklausiau labai įdomius pranešimus simpoziume „Savanoriškumas ir prievarta lenkų migracijos istorijoje“. Apie jį būtų galima rašyti atskirą straipsnį, tad apsiribosiu kai kuriomis pastabomis. Būdingas visų pranešimų bruožas – objektyvizmas gerąja to žodžio prasme. Lenkų istorikai ir Polonijos vei-

kėjai, pavyzdžiui, S. Leončikas (Leonczyk) ir V. Skubnevskis (Skubniewski) iš Vakarų Sibiro, nesistengė pabrėžti vien tremtinių kančių, o pateikė įvairiapusišką įvykių bei situacijų vertinimą. Tas pats pasakytina ir apie migracijos problemos nušvietimą Lenkijos Liaudies Respublikos laikais, kai valdė komunistai. Jie tačiau nedemonizuojami, nes, vieno istoriko žodžiais: „Komunizmą kūrė ne vien marksistai-leniniečiai. Komunistai nebuvo marsiečiai. Daugybė žmonių iš žemųjų, vidutinių ar netgi aukštųjų visuomenės sluoksnių kūrė komunizmą, nors nebuvo komunistais ideologine prasme.“

Baigdamas norėčiau pateikti dar vieną mintį. Simpoziume „Naujųjų amžių istorija (XVI–XVIII a.)“ pranešimuose unijinė valstybė visur vadinama tik „Lenkijos–Lietuvos valstybe“ (*Rzeczpospolita Polsko-Litewska*, o angliškai *The Polish-Lithuanian Commonwealth*). Manau, reikėtų atsisakyti mūsiškėje istorinėje literatūroje įsigalėjusio nežinia kieno pasiūlyto termino „Respublika“. Juk ši respublika turėjo karalių ir didįjį kunigaikštį viename asmenyje, o tais laikais terminas „republika“ buvo ir žodžio „valstybė“ sinonimas. Istorijoje žinoma tik dar viena valstybė, kurios pavadinimas nesiejamas nei su tauta, nei geografiniais vardais. Tai buvo Tarybų (Sovietų) Socialistinių Respublikų Sąjunga, kurios nebėra, taip pat kaip ir mūsiškių istorikų pamėgtos „Respublikos“. Gal bent šiuo atveju reikėtų pasimokyti iš lenkų ir sugrąžinti žodį „Lietuva“ į unijinės valstybės pavadinimą? Taip pat mokyti iš jų organizuoti humanitarinių mokslų konferencijas, tačiau Lenkija turi nepalyginti daugiau materialinių ir intelektualinių išteklių, tad perimti patirtį ir geriausiu atveju galima tik iš dalies.

Algis Povilas Kasperavičius